

Ляшок Н.Ю., Рустамова Г.М.

БЮДЖЕТНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ: ВИЗНАЧЕННЯ, ПРИНЦИПИ, ФУНКЦІЇ

Постановка проблеми. Слід зазначити, що поняття «бюджетний менеджмент» в енциклопедичних виданнях і словниках майже не зустрічається. А.Г. Загородній і Г.Л. Вознюк у «Фінансовому-економічному словнику» [1] наводять визначення понять «менеджмент», «менеджмент фінансовий», «менеджмент податковий», «менеджмент інвестиційний», «менеджмент вартісний» тощо, поняття «бюджетний менеджмент» залишилося поза увагою дослідників.

Варто погодитися з думкою Е. Румянцевої, що окремі проблеми менеджменту й досі залишаються малорозробленими та в науковому плані відкритими [2]. Майже немає праць, в яких аналізуються принципи та функції бюджетного менеджменту, а також особливості їх прояву в сучасних реаліях. Отже, виникає необхідність у проведенні теоретико-методологічних досліджень питань бюджетного менеджменту, в тому числі щодо визначення бюджетного менеджменту, формування чіткого переліку його принципів і функцій.

Мета дослідження — проаналізувати дискусійні питання щодо бюджетного менеджменту та навести власне бачення окремих теоретичних і методологічних аспектів бюджетного менеджменту як науки.

Бюджетний менеджмент як система знань і прийомів управління державною казною має давню історію. Вважається, що прообрази бюджетних відносин виникли разом із формуванням державних утворень як фінансова складова діяльності держави [3].

Оскільки бюджетний менеджмент є складовою частиною менеджменту, то визначення поняття «бюджетний менеджмент» можна дати на основі узагальнення визначень поняття «менеджмент», які зустрічаються у різних авторів. Оксфордський словник трактує менеджмент як спосіб, манеру спілкування з людьми; особливі вміння й адміністративні навички: владу і мистецтво управління [4].

В сучасному розумінні менеджмент означає управління людьми (їхніми вчинками) з метою розв'язання економічних та інших проблем (завдань) на основі застосування науково обґрунтованих нормативів (принципів, процедур, правил, методик, стандартів тощо). Розрізняють різні види менеджменту в системі економічної діяльності: виробничий, технологічний, інвестиційний, інноваційний, фінансовий, бюджетний, податковий, митний, антикризовий, соціальний тощо.

А.Г. Загородній і Г.Л. Вознюк у «Фінансовому-економічному словнику» [1] визначають менеджмент як систему управління сучасним виробництвом із використанням наукових методів, а фінансовий менеджмент - як систему принципів і методів розроблення та реалізації управлінських рішень щодо формування, розподілу й використання фінансових ресурсів підприємства (організації) та оптимізації його грошових потоків.

Західна наукова думка сформувалася навколо тези, що параметри економічно-

го (в тому числі фінансового) розвитку найбільшою мірою залежать від організаційно-управлінського механізму вироблення, прийняття та виконання рішень.

Дати визначення бюджетного менеджменту можна лише на підставі вивчення його предмета та об'єкта. Варто погодитися з авторами підручника «Бюджетний менеджмент» за загальною редакцією В. Федосова, що предметом бюджетного менеджменту є бюджетний процес та управління ним, а об'єктом бюджетного менеджменту як системи управління є основний централізований державний фонд грошових коштів - бюджет держави [5].

На основі узагальнення наведених визначень можна запропонувати визначення бюджетного менеджменту як системи розробки та реалізації управлінських рішень у процесі формування й використання централізованих грошових ресурсів (коштів) держави та її територіально-адміністративних одиниць. Бюджетний менеджмент включає бюджетне прогнозування, планування, обґрунтування проекту бюджету різних рівнів, розгляд поданих проектів, їх доопрацювання, затвердження, внесення змін до затверджених бюджетів, виконання бюджету, моніторинг, аналіз, звітування.

У процесі бюджетного менеджменту відбувається формування (проекування, розгляд і затвердження) та виконання бюджету, контроль бюджетної дисципліни, а також підготовка, розгляд і затвердження звіту про виконання. Важливо розуміти, що бюджет, як головний фінансовий документ держави або певного територіального утворення, повинен відповідати певним критеріям (тобто містити законодавчо встановлені параметри). Л.І. Дідківська та Л.С. Головки визначають такі основні параметри бюджету: абсолютні розміри; питома вага ВВП, що перерозподіляється через бюджет; обсяг і структура джерел фінансування; обсяг і структура бюджетних видатків; співвідношення доходів і видатків держави [6]. Крім того, бюджет є важелем впливу держави на різні сторони економічного життя суспільства, тобто він виступає засобом економічного регулювання. За допомогою бюджетних важелів можуть регулюватися доходи населення та корпоративного сектору, інфляція, зайнятість, споживацька активність. Фахівці вказують на значні можливості бюджету у реалізації державної інвестиційної та інноваційно-технологічної політики. В умовах сучасної економіки бюджет є одним із головних інструментів державного апарату щодо проведення державної політики (насамперед у соціально-економічній сфері). При цьому використовуються такі важелі бюджетної політики: податки, збори, фінансування видатків, бюджетний дефіцит, бюджетний борг тощо. Процес формування бюджетних доходів і видатків нерозривно пов'язаний з основними результатами економічного розвитку держави або її регіонів, а також суб'єктів бюджетних правовідносин — платників податків, розпорядників бюджетних коштів тощо.

Організація бюджетного менеджменту в країні залежить від багатьох чинників: політичного устрою, традицій управління, особливостей розвитку економіки та фінансів, обраної бюджетно-податкової політики тощо. Перед наукою постало питання узагальнення моделей бюджетного менеджменту, які мають ґрунтуватися на певних загальних принципах. «Ідеальна модель бюджетного

менеджменту, — справедливо зазначає В. Федосов, — передбачає дотримання правил формування та виконання бюджету на основі загально-прийнятих принципів, які відповідають цінностям демократичної і правової держави, громадянського суспільства, ринкової економіки. До цих принципів, сформованих у процесі еволюції фінансової теорії та практики як фундаменту побудови бюджету й організації бюджетного процесу, належать повнота, єдність і періодичність бюджету, його реальність, прозорість та відкритість» [5]. Зрозуміло, що ці принципи можуть (і мають) бути реалізованими саме в процесі бюджетного менеджменту, тобто вчинення певних управлінських процедур.

Принцип повноти означає повне відображення в бюджеті всіх можливих доходів і необхідних видатків, виходячи з реалій соціально-економічного розвитку держави або її адміністративно-територіального утворення, а також делегування фінансовим органам повноважень щодо прийняття рішень з приводу формування або використання бюджетних ресурсів.

Принцип єдності означає реалізацію властивості бюджету як сукупності двох нерозривних складових - дохідної частини і видаткової. Виконання видаткової частини можливе внаслідок виконання дохідної або виконання дохідної частини здійснюється з метою подальшого виконання видаткової. Ці складові утворюють єдиний документ - бюджет.

Принцип періодичності означає, що бюджет розробляється на певний період часу (як правило, бюджетний рік, який може збігатися або не збігатися з календарним), але в кожний конкретний проміжок часу (день) діє певний бюджет. Принцип реальності передбачає необхідність складання проекту бюджету лише на основі реальних тенденцій економічного життя суспільства, включаючи як економічну поведінку платників або їхніх груп (приміром, галузей), так і економічну поведінку держави або її органів чи структур (приміром, державних монополій).

Принцип прозорості означає доведення до суспільства і зацікавлених осіб (державних органів, посадових осіб, міжнародних організацій, наукових установ та ін.) інформацію про стан бюджету та бюджетного процесу (в тому числі на всіх етапах, починаючи з планування).

Принцип відкритості означає дотримання відкритості різних процедур бюджетного менеджменту, включаючи можливість зацікавлених осіб (в тому числі громадян) вплинути на процес вироблення та прийняття бюджетних рішень. Бюджетний менеджмент, як і будь-який інший вид менеджменту, знаходить свій прояв у реалізації притаманних йому функцій. Традиційно вважається, що менеджмент виконує такі основні 4 функції: планування, організація виконання (реалізація) прийнятих рішень, мотивація, контроль. Виділяють й інші функції: облік, розробка стратегії, соціально-психологічні, інноваційна, максимізації результативності тощо.

Функція планування у системі бюджетного менеджменту проявляється у складанні прогнозів та планів бюджетних доходів і бюджетних видатків на основі аналізу очікуваних тенденцій соціально-економічного розвитку економіки держави та її адміністративно-територіальних одиниць.

Функція виконання (реалізації) прийнятих рішень у системі бюджетного менеджменту проявляється у формі вжиття конкретних практичних дій, спрямованих на отримання бюджетних доходів та асигнування бюджетних видатків. Ця функція, як правило, проявляється лише в тому році (або в тому періоді), на який складено бюджет. Реалізація цієї функції покладена в основному на фіскальні та казначейські органи.

Функція контролю у системі бюджетного менеджменту проявляється у формі здійснення особливих контрольно-ревізійних й аналітично-моніторингових процедур за станом виконання бюджетного законодавства учасниками бюджетних правовідносин. Цей контроль здійснюється як на етапі формування бюджетних доходів (контроль за повнотою й своєчасністю сплати податків та інших обов'язкових платежів), так і на етапі здійснення бюджетних видатків (контроль за обґрунтованістю та цільовим використанням бюджетних коштів розпорядниками бюджетних коштів). Крім того, слід зазначити, що функція контролю реалізується і в процесі узагальнення й тлумачення результату виконання бюджету за підсумками бюджетного періоду.

Функція мотивації у системі бюджетного менеджменту проявляється у формі ухвалення управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності бюджетного процесу. Мотивація можлива як на етапі формування бюджетних доходів, так і на етапі здійснення бюджетних видатків. У першому випадку відповідні управлінські зусилля будуть спрямовані на своєчасність та повноту надходження бюджетних ресурсів, у другому — на цільову спрямованість, обґрунтованість і правомірність бюджетних видатків. Так, в Україні існує практика заохочення сумлінних платників податків цінними подарунками та почесними грамотами — цей приклад можна вважати формою прояву функції мотивації у бюджетному менеджменті.

Висновки. У статті запропоновано визначення бюджетного менеджменту як системи розробки та реалізації управлінських рішень у процесі формування й використання централізованих грошових ресурсів (коштів) держави та її територіально-адміністративних одиниць. Бюджетний менеджмент включає бюджетне прогнозування, планування, обґрунтування проекту бюджету різних рівнів, розгляд поданих проектів, їх доопрацювання, затвердження, внесення змін до затверджених бюджетів, виконання бюджету, моніторинг, аналіз, звітування.

Слід підкреслити, що лише раціональна система бюджетного менеджменту здатна надавати ефективні бюджетні рішення, в тому числі щодо формування й виконання «раціонального бюджету». Ось чому важливо забезпечити в реальній практиці дотримання принципів бюджетного менеджменту. Серед вказаних принципів виділено та описано такі: повнота, єдність і періодичність бюджету, його реальність, прозорість і відкритість.

Література

1. Економічна енциклопедія: У 3т./Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред) та ін. - К.: Академія, 2000. -Т 1. - 864 с.
2. Розинская Н.А. Становление российского бюджетного законодательства // Финансы.-2009.- №2. - С. 70-74.
3. Румянцева Е.Е. Новая экономическая энциклопедия. - 3-е изд. - М.: Инфра-М, 2008. -826 с.
4. Галушка Є.О. Бюджетний менеджмент: Навч.-метод. посібник. - Чернівці: Книги, 2007.- 280 с.
5. Бюджетний менеджмент: Підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова. - К.: КНЕУ, 2004. - 864 с
6. Дідківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки: Навч. посібник.-К.: Знання-Прес, 2000. - 209 с.

Матвиенко Е. Д.

ПРАКТИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ РАЗВИТИЯ ТЕОРИИ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИНТЕРЕСОВ

Теория развития экономических интересов предполагает фиксирование и изучение такой категории как безопасность и выявление, и анализ такого процесса как безопасность организации (на любом из уровней анализа нано-, микро-, мезо, макро-, мега). Постановка проблемы безопасности социальных и экономических организаций и ее соотношение с реализацией интересов формирует теоретико-методологическое и практическое задание исследования макрокинетики, характеризуемого как процесса развития опасности в соответствующих системах.

Любую организацию формирует внешняя и внутренняя среда и наличие динамических процессов – развития. Эти процессы характеризуются такими категориями как интересы, потребности, опасности, риски, угрозы и т.д.

В условиях глобализации мирового экономического и социального пространства, активного действия мирового рынка функционирование любых форм организаций характеризуется наличием опасностей и угроз. А формирование и стремительное распространение стандартов информационного общества и информационной экономики приносит дополнительные коррективы в динамические процессы развития социальной, культурной, экономической, техногенной среды. И в результате особое значение приобретают новые интересы, помноженные на специфику общественного прогресса.

По мере накопления и реализации новых интересов происходит их единичное и массовое накопление и трансформация в реальные угрозы. Практическое решение данной проблемы находится в плоскости постановки и решения задания по безопасности сложных систем в современной, агрессивной социально-экономической среде. Направленность данного задания – корректировка целенаправленного поведения и в целом состояния системы с учетом взаимос-